

МОЛБА ДРУШТВА „СРПСКИ СОКО” ИЗ БОСАНСКОГ ПЕТРОВЦА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЗАБАВЕ У ЗГРАДИ НАРОДНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ (1914, ФЕБРУАР)

Анстракт: У овом раду наводе се основни подаци о друштву „Српски соко” у Босанском Петровцу. Уводни дио садржи осврт на оно што је до сада било познато о њему. Централни и највећи дио рада доноси текст необјављених историјских извора о једној активности „Српског сокола” у Босанском Петровцу из фебруара 1914. године. Након тога слиједе закључци, уз осврт на личности из руководства друштва које се у тим документима биљеже.

Кључне ријечи: „Српски соко”, Босански Петровац, Архив Босне и Херцеговине, молба, забава, зграда школе, Земаљска влада, одобрење, Ђуро Смиљанић.

Друштво „Српски соко” у Босанском Петровцу основано је 1911. године.¹ Из исте године сачувана је посебна публикација под називом *Правила Српског сокола у Бос. Петровцу*.² У њој се не наводи ниједно име, тако да није познато ко је све учествовао у формирању и у првим годинама рада „Српског сокола” у Босанском Петровцу. Такође нису познате ни евентуалне активности овог друштва. Два су главна разлога за то: изворна подлога је скромна, а истраживачки рад на пољу локалне историје Босанског Петровца до нашег времена био је занемарен и углавном фокусиран на вријеме уочи и током Другог свјетског рата.

Срећом, у посљедње вријеме то се мијења, а једна од особа које доприносе већим сазнањима о Босанском Петровцу за вријеме аустроугарске владавине је и аутор овог рада. Истражујући у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву, у фебруару 2016. године, наишао сам на неколико занимљивих докумената у којима се помиње друштво „Српски соко” у Босанском Петровцу. Они су

¹ Преузето из Бошко М. Бранковић, *Оснивање друштава и удружења у Босанском Петровцу крајем 19. и почетком 20. вијека*, Привреда Босанске Крајине 1878–1941, Зборник радова, Бања Лука 2018, 115–116; Бошко М. Бранковић, *Петровац од 1700. до 1918. године*, Бања Лука 2016, 133–134.

² Испод тога стоји: Накладом Српске Соколске Жупе Босанско-Херцеговачке, Сарајево, Српска дионичарска штампарија 1911. Захваљујем Бошку Бранковићу на овом податку.

настали фебруара 1914. године. У питању је једна молба Друштва упућена Земаљској влади, те њен одговор на ту молбу.

Молба није у потпуности сачувана. На једном листу папира налази се њен завршетак, из кога не сазнајемо суштину већ само начин на који се очекује одговор. Сачувани дио текста гласи: „...се ова дозвола путем кот. уреда брзо-јавно саопћи, у коју сврху прилажемо 62 к у маркама за брзојав. За одбор *Српског сокола*”

Подстарјешина:
Ђуро Смиљанић

Тајник:
Јефтановић

На истој страни налази се текст састављен 18. фебруара, у коме стоји: „Vidio i predlažem da se molbi udovolji pošto je naredbom od 28. I 1914. broj 23023 i Hrvatima (!) održanje zabave u istoj školi dozvoljeno bilo”.

Kotarski upravitelj
(нечитак потпис)

Дана 25. фебруара позитивно је ријешена ова молба, те на почетку фасцикле, под бројем 3057, стоји: „Srpski soko u Bos. Petrovcu: držanje zabave u prostorijama narod. osnov. škole”. На наредној страници стоји: „Na 3057 držanje zabave srpskog sokola u školi dozvoljeno”, а испод тога у потпису: „Zemaljska vlada”. Након тога слиједи много занимљивији дио текста, из кога сазнајемо много више о самој молби, као и о дозволи власти да се иста прихвати.

Kotarskom uredu u Bos. Petrovcu

Naknadno k ovdašnjoj brzojavnjoj naredbi istoga broja i datuma priopćuje se kotarskom uredu da je zemaljska vlada držanje dotične zabave u prostorijama nar. osnov. škole (са стране стоји: „obzirom na prije danu dozvolu Hrvatima”) još за овај пут (нечитка ријеч) изнимно дозволела, док се убудуће из начелних разлога не ће таква дозвола подијелити уопће никојем друштву тим више, што се у Bos. Petrovcu на сваки начин могу за држање забаве наћи и друге просторије. Прикупљене марке од 62 к (круне) нека се предсједништву горњег друштва поврате. Испод се налази потпис који није читак.³

Из ових докумената може се извући неколико закључака. Три године након оснивања друштво „Српски соко” у Босанском Петровцу било је активно. Поднијело је молбу Земаљској влади у Сарајеву за одржавање забаве у згради Народне основне школе. Молба је најприје дошла до котарског управитеља, који је предложио да се молба прихвати. То је образложио тиме што је слична

³ Архив Bosne i Hercegovine, ZVS – 259; 87/240 (februar 1914)

молба била одобрена и Хрватима⁴ неколико седмица раније. Земаљска влада у Сарајеву је прихватила приједлог и дала позитиван одговор, наглашавајући да је то само за „овај пут”. У одговору су истакли да се сличне дозволе, било ком од друштава у Босанском Петровцу, у наредном периоду неће додјелјивати, и то из „начелних разлога”. По њиховом мишљењу у граду постоје и други објекти у којима се могу организовати слична дешавања. Новац (62 круне), који је за потребе телеграма потрошен од стране припадника „Српског сокола”, по наредби Земаљске владе враћен је Предсједништву Друштва. Није познато шта је након тога било, али свакако постоји могућност да је забава у организацији друштва „Српски соко” у Босанском Петровцу одржана у згради Народне основне школе током марта исте године.

Из наведене молбе сазнајемо још и имена двије особе које су биле у руководству друштва „Српски соко”. Били су то подстарјешина Ђуро Смиљанић и тајник (секретар) Јефтановић, чије име остаје непознато. О овом другом не зна се практично ништа. Биљежи се само у овом историјском извору. Презимена Јефтановић нема у антропогеографским истраживањима Босанског Петровца и околних села Петра Рађеновића,⁵ нити у списку трговаца аустроугарског и трговаца и угоститеља међуратног периода, које у свом дјелу доноси Драгољуб Новаковић.⁶ Због тога може да се претпостави да је секретар (тајник) друштва „Српски соко” у Босанском Петровцу, Јефтановић, био службеник или учитељ који је једно вријеме провео у том граду.

За разлику од њега, о Ђури Смиљанићу зна се много више. Први пут сам за њега чуо од свог дједа Драге Смиљанића, и то као дјечак од 13 или 14 година. Дакле, то је могло бити 1990. или 1991. године. Дјед Драго ми је тада рекао: „Мој стриц Ђурица (био је нижег раста те је имао тај надимак) био је прије рата главни газда у чаршији (термин *чаршија* сељаци из околине Босанског Петровца и данас користе да означе градско насеље). Држао је више трговина, кафана, имао је милионе динара. Убиле су га усташе 1941. године.” Осим ових штурих података, нисам више сазнао од дједа. У то вријеме нисам се превише занимао за прошлост, нити је дјед био превише заинтересован да ми прича о томе.

Међутим, четврт вијека касније почео сам да се бавим локалном историјом, а у склопу тих истраживања сазнао сам више о Ђури (Ђурици) Смиљани-

⁴ Вјероватно је у питању Хрватска народна заједница, чији је Мјесни одбор у Босанском Петровцу формиран 1907. године, или Хрватско друштво „Напредак”, чије је Повјеренство у Босанском Петровцу покренуто 1913. године. Називи и године оснивања ових друштава преузети су из: Б. М. Бранковић, *Оснивање друштава и удружења у Босанском Петровцу*, 115–116; и Б. М. Бранковић, *Петровац*, 133–134.

⁵ Истраживање је обављено почетком 20-их година прошлог вијека. П. Рађеновић, *Бјелајско поље и Бравско (антропогеографска испитивања)*, Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник, Насеља и порекло становништва, књ. 20 (Београд 1925), 125–276.

⁶ Д. Новаковић, *Новаковићи 1813–2013, Наша породица – наш завичај*, Београд 2014, 156 (списак трговаца за вријеме аустроугарске власти); 189 (план града са навођењем трговина и кафана).

ћу. Рођен је у Ревенику 1887. године.⁷ Дакле, у вријеме формирања друштва „Српски соко” у Босанском Петровцу (1911) био је млад човјек од 24 године. У посљедњим годинама аустроугарске владавине бавио се трговином са приличним успјехом. Очигледно да није занемарио ни друге активности, о чему свједоче и наведени документи.

Ђуро (Ђурица) Смиљанић се у међуратном периоду (1918–1941) толико обогатио да је имао у свом власништву неколико трговина, које су му омогућавале да се бави кредитним пословима и пружањем поштанских услуга. Уочи Другог свјетског рата за њега се причало да држи пола града у својим рукама. Да је то истина, свједочи и писање Милоша Кеџмана Војске, по коме је Ђуро Смиљанић био спреман дати 600.000 динара како би сачувао сина Чеду од усташа.⁸ Поред трговине, Ђурица је учествовао и у политичком животу. На изборима у Босанскопетровачком срезу за народне посланике у Народној скупштини Краљевине Југославије, одржаним 1938. године, гласала су 6.244 лица. Листа др Милана Стојадиновића добила је 3.552 гласа, од чега прото Душан Новаковић 3.078. Листа др Влатка Мачека добила је 2.686 гласова, од чега Ђуро Смиљанић 1.180.⁹

Остаје нејасно зашто је Ђурица Смиљанић био на страни Удружене опозиције, а не на страни ЈЕРЕЗЕ, јер је по свему (пронационална оријентација у ранијем периоду и богатство од трговачких послова) требао да припада владајућој опцији. У једној од напомена нагласио сам да је имао пријатеље међу

⁷ Податак саопштио његов синовац Слободан 30. маја 1961. године. Преузето из: *Popis civilnih žrtava Drugog svjetskog rata u Bosanskom Petrovcu*, SUBNOR Bosanski Petrovac, 123. У питању је необјављени историјски извор који сам добио у августу ове године. Постоји идеја о томе да се овај историјски извор што прије публикује.

⁸ Војско је прије устанка дошао у Петровац, гдје је разговарао са Ђуром Смиљанићем и Душаном Кеџманом, такође трговцем. Разговор се водио у Ђуричиној трговини. Војско истиче како је Ђури говорио да се што прије треба склањати из града у шуму, да треба одмах и сина Чеду да пошаље у шуму. Такође би требао и своја средства и имовину да пребаци, да је боље да је да народу, јер се спрема „велико зло” у коме ће настати „безвлашће у којем ће отићи и имовина и глава”. Ђуро га је саслушао, а онда рекао: „Кад год сам те видио како долазиш у чаршију, помислио сам да нема паметнијег радника и сељака који долази у град од тебе. Али сад видим да нема веће будале од тебе”. Затим је истакао да ће дати поменути износ како би сачувао сина Чеду. Још је рекао да има велике пријатеље међу Муслиманима и Хрватима, који ће га сасвим сигурно сачувати. На крају је нагласио своју политичку антирежимску оријентацију прије рата (припадник Удружене опозиције). Убрзо се показало како је тешко погријешито. Miloš Kežman Vojsko, *Politički rad i borbeni put Partije u predvečerje rata*, Petrovac u NOV 1, 237–238. Колико је тада било много 600.000 динара, најлакше је израчунати према радничким дневницама, које су износиле од 14 до 16 динара.

⁹ Са листе др Милана Стојадиновића гласове је још добио Адем Куленовић (474). Са листе др Влатка Мачека гласове су још добили Душан Кеџман (998), Миливој Керкез (297) и Хасан Сарачевић (211). Листа Димитрија Љотића добила је шест гласова – сви за Перу Кнежевића. За народног посланика изабран је прото Душан Новаковић. Преузето из: Д. Новаковић, *Новаковићи*, 176; Р. Латинковић, А. Смиљанић, Ч. Јеличић, *Колунић село, школа, људи*, Колунић 2016, 76, нап 300 (А. Смиљанић).

Хрватима и Муслиманима, од којих је очекивао помоћ и сигурност у вријеме успостављања и првих мјесеци постојања Независне Државе Хрватске. Међутим, Ђурица се преварио. Они нису успјели да га сачувају. Убиле су га усташе, вјероватно 28. јула 1941. године.¹⁰ Да ствар буде још гора, његови синови Чедомир и Драгољуб убијени су, такође од усташа, у систему логора Јадовно – Паг. Његовог трећег сина, Мићу, убили су партизани у априлу 1942. године. Преживио је једино четврти син, Љубиша, који је умро 1970. године. Страдање ове породице можда најближе одсликавају ријечи рођака Душана Смиљанића (1918), који и данас живи у Аустралији: „Одоше главе и милиони”.¹¹

Arandjel Smiljanic

A REQUEST OF THE SOCIETY “SRPSKI SOKO” FROM BOSANSKI PETROVAC TO ORGANIZE A PARTY IN THE PUBLIC PRIMARY SCHOOL BUILDING (FEBRUARY, 1914)

Summary

The Society “Srpski soko” (Serbian Falcon) in Bosanski Petrovac was founded in 1911. Apart from that information, nothing more was known about it so far. Thanks to research in the Archives of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo, it is known that the “Srpski soko” was active in that city three years later (1914). In February of that year, a request for approval to organize a party in the building of the public primary school was sent to the Provincial Government in Sarajevo. The district administrator recommended to approve the request, justifying on a basis that similar request was approved to the Croats in the previous month, probably to one of the societies that had gathered Croats in Bosanski Petrovac. The Provincial Government accepted the recommendation and request, but without excessive enthusiasm. It was emphasized that the party can be held in the school building only once more, because there were more adequate facilities in the city for this type of gathering. In the documents we found out two names of persons who were involved in the work of the society “Srpski soko” in Bosanski Petrovac. They were Djuro Smiljanic, as a deputy head, and certain Jeftanovic, as a personal assistant (secretary).

¹⁰ Планирам да о његовом животу, посљедњим данима и смрти објавим посебан рад у неком часопису или зборнику радова са научног скупа.

¹¹ Из преписке аутора овог рада са Душаном Смиљанићем, која је вођена током 2015. године. Душан је радио у трговини код стрица Ђурице, тако да је сасвим сигурно поуздан извор.